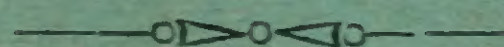

Milicevic, Milan Duro
Stefan Nemanja

ФАН НЕМАЊА И СВЕТИ САВА

од

МИЛАНА Ђ. МИЛИЋЕВИЋА

БЕОГРАД
ТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1913.

Цена 0·20 дин.

СТЕФАН НЕМАЊА И СВЕТИ САВА

од

МИЛАНА Ђ. МИЛИЋЕВИЋА

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1913.

UNIVERSITY OF TORONTO
MAR 2 1970
LIBRARY

ПРЕДГОВОР

Одлуком Г. Министра Просвете и Црквених Послова штампа се овде чланак † Мил. Ђ. Милићевића „Стефан Немања и Свети Сава“. Овај чланак изашао је пре 34 године у трећој књизи познате Милићевићеве збирке „Животи и дела великих људи из свих народа.“ И ако је у нас врло много писано о животу и раду ове две знамените личности, нема сумње да овај рад Милићевићев иде међу најбоље у читавој литератури о Немањи и Св. Сави. Милићевић је приказао живот и дела заснивача̑ српске државе и српске самосталне цркве по казивању старих српских биографа, старајући се да сачува њихов начин причања и наводећи местимично дословце лепа и карактеристична места из њих. Тако је он читаоцима дао врло живу и пластичну слику ова два човека и упознао их с најглавнијим догађајима из тога важнога одсека наше прошлости. Спремајући овај Милићевићев спис за штампу, уредник је предузимао извесне измене и исправке према најновијим резултатима науке, али се притом старао да колико је год могуће не поремети Милићевићев начин приказивања.

Београд 30. априла 1913.

Јов. Радонић.

СТЕФАН НЕМАЊА И СВЕТИ САВА

(ОД 1123 ДО 1235 ГОДИНЕ)

Задруга је школа за многу врлину у српском народу; њен обим и утицај још није потпунце осветљен нити процењен; шта више, има законодаваца који не признају да ње може бити и међу оцем и синовима. Али је ми — и након толико стотина година — видимо и признајемо у најсјајнијем облику међу Немањом и његовим сином Растком, међу Светим Симеуном и Светим Савом. Њих двојица су сретна задруга у сваком раду за свој народ, за своју отаџбину.

За то и хоћемо њихове животе и дела да причамо уједно; да причамо о оцу и сину, као о једној снази која је створила толико дела угодних Богу а корисних народу.

*

Стефан Немања родио се око 1123 године у месту Рибници (данашњој Подгорици), у Дукљи, и ту је најпре крштен у латинској цркви. А чим се отац његов вратио у своје стоно место Рас, Стефан је крштен изнова

по православном обреду у цркви светих апостола Петра и Павла (не далеко од Новог Пазара, идући на север).

У Стефана је било три брата, сва тројица старији од њега. Они су се звали: Тихомир, Срацимир и Мирослав. Тихомир је живео на Лиму, Срацимир на Морави, где је подигао манастир Богородичин у Грацу (Чачку), а Мирослав у Захумљу. Он је у долини реке Лима подигао поменути манастир св. Петра и Павла. Жени Немањиној било је име Ана.

Као део очевине, Стефан је добио од оца свога области између Раса и Ниша; долине Топлице, Ибра и крај Реке, јужно од Топлице.

Доцније, цариградски цар *Манојло*, путујући по својој царевини, приспе у Ниш, и ту поручи Немањи да му дође на састанак. Познавши се са Стефаном, и желећи живети у пријатељству с младим суседом својим, цар му поклони од своје земље *Дубочицу*, а то је данашњи *Лесковац* и његова околина. Већ и тиме Стефан је постао одличнији међу браћом својом, и то га је храбрило да се прихвати рада који је доцније њега осилио и прославио а српске земље ујединио.

Немања је био човек веома побожан, и такав који мисли шта од шта бива. Да подмири осећање своје душе, и да учини оно што је било потреба његовоме народу, он је почео зидати цркве, манастире, и друге задужбине. Прво је подигао цркву *Светој Богородици*, у Топлици, на реци *Косаоници*;

за тим манастир *Св. Николи*, према ушћу реке *Бањске*. У првој задужбини биле су калуђерице које су стојале под надзором жене Немањине *Ане*; а у другом калуђери[1].

Чинећи то, што је било по вољи народу, он је излазио на глас, а кад се још познао и спријатељио с грчким царем, онда је већ могао бити и опасан браћи својој. Браћа су с тога била срдита на њега, па га једном упитају:

— Зашто дижеш толике задужбине без договора с нама; зашто чиниш више него ми?

— *Ми смо, истина, браћа*, одговори Стеван: — *али ја што радим радим на својој очевини; и ви на вашој очевини чините што вам је воља.*

Њима то није било доста; него га зовну божем на договор, па га свежу, окују у гвожђе, и затворе у некакву пећину. Срећом се Немања избави из тога затвора, и опет заузме своје земље. Видећи се у слободи, навали зидати манастир Св. Ђурђу у Расу (Ђурђеви Ступови, код Нова Пазара), што се био заветовао светитељу још док је био сужањ браће своје.

Али браћа и други незадовољници не клону духом. Они се скупе у земљи грчкога царства, и најме војника Грка̂, Турака̂, и Фруга (Франака). Сва та сила пође на Немању преко Косова низа Ситницу, и дође

[1] Од прве цркве стоје данас веома порушене развале, а друга се добро одржала. Код ове последње укопани су јунаци који падоше на Куршумлији у рату 1877 и 1878 године.

до места *Пантина.* Немања их је очекивао у околини *Звечана.* Пошто се од свег срца помолио Богу и заштитнику своме Светоме Ђурђу, он се пусти у бој с нападачима. Почињући битку, Стефан викне својим војницима:

— *Што видите да чиним ја, оно чините и ви!* па полети на противнике. Битка је била веома крвава; мноштво непријатељâ падне на бојном пољу, а двојином се толико подави у Ситници. Ситница је прогутала и Тихомира, најстаријег брата његовог.

Победом овом Немања се утврдио у земљи својој; политичких противникâ унутра више није имао, те је за то могао с већом снагом уништавати јерес и ширити православну веру. А у овом послу Немања је поступао овако: Примајући тужбе против онога што чине јеретици, он призове архијереја *Јефтимија*, и с њим велики сабор, где се најпре отвори спор с јеретицима које је желео путем убеђења вратити у заједницу с црквом. Кад мирним начином није могао то да учини, дигао је на њих оружје, и многе је каштиговао, неке протерао из своје земље, а начелнику и учитељу њином одсекао је језик, књиге пак њихове сажегао је и запретио да се више не помиње име њихово.

Ма колико да ове мере нису за правдање, онда су оне биле са свим обичне.

Када се византијски цар Манојло заплео био у ратовање с Млецима, почео је и Немања, у споразуму с Немцима и Мађарима,

да напада на византијске покрајине. После дужег времена пошло је за руком цару Манојлу да умири Немању, па га је 1172 повео собом у Цариград. Немању је том приликом видео учени Византинац Јевстатије, те истиче да је Немања необично велика узраста и леп на око.

Измиривши се с царем Манојлом, давао је Немања 1176 цару помоћи против селџуског султана у Азији Килиџ-Арслана II.

Када је пак умро цар Манојло (1180) и у Грчком Царству завладаше смутње и немири због питања о престолу, дигне се Немања па пође да осваја византијске покрајине са српским становништвом. У споразуму с угарским краљем Белом III. и заједно с њиме продреше Срби и Мађари 1183 све до Трајанове Капије. Том приликом опустошише Срби Београд, Браничево, Равно (Ћуприју), Ниш и Сердику (Софију), порушивши делимично њихове зидове.

После тога Немања дигне војску да освоји „своју дедовину“, место рођења свога, и тада заузме Зету с градовима, од Рабна (Арбанашке) освоји оба Пилота (планински крај међу Призреном, Скадром, и Зетом), и градове: Дањ, Сардоникију, Дривост, Росаф или Скадар, Свач, Уцињ (Льцинь), славни град Бар, и Котор. У овом последњем граду Немања сазида себи дворе, а све друге градове опусти.

У брзо по том Немања у савезу с бугарским владарем Петром заузе Ниш, те

поруши у долини Тимока градове Сврљиг, Раван (сада Равно код Књажевца) и Кожељ.

Ето то су добици које је Стефан стекао својој држави у овим првим већим ратовима, које је водио да рашири своју државу на зетску страну, где му је било место рођења и дедовина, и на исток.

Желећи у својој земљи утврдити једну веру, и тога ради гонећи све који нису православни, па наравно и католике, Немања је више пута имао сукоба и с Дубровником; али је године 1186 углавио с Дубровчанима мир, којим су бачене у заборав све узајамне штете Дубровчана и Хумљана, који беху под влашћу Немањина брата Мирослава, и остављена им слобода да тргују по држави Немањиној.

Године 1188 спремао је т. з. трећу крсташку војну немачки цар Фридрих I. Барбароса. Да не прође као претходници му, он пошаље најпре посланике у Угарску, у Цариград, и у Азију, па и у Србију и у Бугарску, да приправе пут и обезбеде пролазак војсци. Немања, на таку пажњу цареву одговори другом: пошље у Немачку на царски двор у Нирнберг своје људе, који јаве цару како се њихов господар радује цареву доласку, и да се у своме главном граду Нишу спрема за дочек крстоносне војске.

Када цар Фридрих, идући од Браничева, наступи лети 1189 на земље Немањине, дочекају га у граду Равном, данашњој Ћу-

прији, Немањини посланици, и увере о пријатељском расположењу и услугама.

Немања, и брат му Срацимир, сјајно дочекају цара у Нишу, угосте га дивно и обдаре њега и многе кнезове који су ишли с њиме, а понуде цару и своје војске у помоћ против Грка, чије су земље пре неколико година опустошили до Средца (Софије), истичући, да су Срби вољни проширити своја освојења у сваком правцу.

Крсташи се особито хвале гостољубљем српским у тој прилици, а неки наши летописци тврде, да је цар тада допустио Стефану Немањи да се може звати краљем српским, пошто се у то доба држало да титулу краљевску може дати само римски папа, или римски цар немачке нације.

Том приликом уговорено беше да синовац Немањин, Тољен, узме за жену ћерку истарскога крајишкога графа и хрватског титуларног војводе Берхтолда IV. од Андехса. Немања је и у позну јесен 1189 наставио ове преговоре о савезу против Грка, пошто је претходно освојио Перник (на Струмици више Радомира), Стоб (на Рили јужно од Дубнице), Земун, у горњем теснацу Струме између Радомира и Ћустендила, Велбужд (сада Ћустендил), Житомитск (можда рушевине код Пастуха) у доњим теснацима Струме између Ћустендила и Дупнице, Скопље, Лешки (2 сата од Тетова низ Вардар), Градац (негде око Качаника), Призрен.

Уз те градове иду и области: Нишка, Липљан (Косово), Морава, Врање, Призренска област, Горњи Полог (гостиварски крај), Доњи Полог (тетовски крај), Патково (ђаковички крај), Хвосно (крај где су Дечани, Пећ и хвостанска Студеница), Подримље (нарочито источна страна Белог Дрима у призренском крају), Кострц (на ставама малог и великог Истока, одакле се ова вода зове Бели Дрим), Дршковина (по својој прилици негде у Чечавици) Ситница, Лаб, Дубочица, Ушка (негде Врањи и Морави на северу а Дубочици на истоку), Поморавље, Загрлата, Левач и Белица.

Немања није могао одржати према Грцима све поменуте области. У битци на Морави (1190) морао је устукнути испред византијскога цара Исака Анђела, али је ипак већи део наведених области задржао у својим рукама. Колико је Византинцима и после успеха на Морави стало било до пријатељства са Србима види се отуда, што се после тога син Немањин, Стефан, оженио Евдокијом, синовицом цара Исака, и ћерком Алексија Анђела, потоњега византијскога цара.

Осем поменутих досад богомоља, Немања је чинио прилоге: великој цркви јерусалимској; цркви Јована Претече; цркви апостола Петра и Павла, у Риму; Светоме Тодору, у Пустињи; Светоме Николи, у великоме Бару; Светој Богородици, у Цариграду; Св. Аранђелу у Скопљу подигао је нову цркву; а тако исто и Св. Пантелији, у Нишу.

Но најлепша од свих задужбина Немањиних јесте црква Студеница, на десној страни реке Студенице, у данашњем чачанском округу, коју је он назвао великом Лавром. Богомољу ту градио је он у част светој Богородици, и наменио је за свој укоп, за вечиту кућу костима својим.

После оволикога и овакога рада, биографи Немањини овако о њему веле:

„Сам правоверан, научио је и друге правој вери; цркве је осветио, намастире саздао; светитеље слатко слушао, свештенике поштовао, а према духовницима био смеран и љубазан. Очајницима *он* је био нада; саморанима заступник; сиромасима хранитељ; наге је примао и одевао; сирочад васпитавао, удовице заклањао; чинио је сваком шта је ком требало; дужнике одуживао, сужње ослобођавао; слепима, хромима, глувима, немима и немоћнима био је права мајка; једини Бог зна, а и од људи се сакрити не може, колико се старао о нама, о људскоме незнању, овај свети човек, господин наш и учитељ. Био је мудар као Соломун, кротак као Давид, а благ као Јосиф.“

Немања је имао три сина: *Вукана*, *Стефана*, који је доцније прозван *Стефан Првовенчани*, и *Растка*.

Синове своје Стефан је васпитавао веома марљиво, „у сваком благоверју и чистоти“, веле летописци; али су родитељи најмлађега

— Растка — миловали преко мере, јер је дете „изредним разумом својим веселило оца својега и матер“. Великаши, доглавници Немањини, гледајући на Растка, говорили су међу собом:

— Овај ће у свему претећи браћу своју!

А и био је дечко образан, весео, напредан у науци, и диван разумом својим још у раним годинама.

Кад му је било 15 година, родитељи му оделе један крај у својој држави, где би он могао, подаље од оца, веселити се с младићима, врстом својом. Али је Растко, окусивши сласти од читања књига, волео учити се и размишљати него гостити се, веселити, и проводити. Још тада се почео јављати онакав какав ће бити свега свога потоњега века.

Књиге је читао непрестано,

У цркву је ишао врло уредно,

Постио се вољно,

Од узалудне беседе и беспутна смеха клонио се,

А ружних речи, и несташних младићских песама које душу сла[illegible]е, трпети није могао.

Био је благ, кротак, сваком услужан, сиротињи пријатељ; а духовнички је чин толико поштовао да су му се дивили и сами родитељи његови.

Кад му је било 17 година, родитељи су већ помишљали да га жене, али је Растко баш тада гледао како би се измакао из света, и отишао Богу на службу. Једном, кад се он

налазио у дому родитељском, дозван женидбе ради, и кад је њега ради била велика радост и гозба, дођу из Свете Атонске Горе неки духовници да просе милостињу у оца његова. Међу њима био је један калуђер родом Русин. Растко стане питати овога на само како је у Св. Гори? И духовник му исприча све како се тамо живи и шта се ради. Саслушавши речи духовникове, младић рече:

— Бог те је, оче, послао да ме утешиш у мојој жудњи; благо и преблаго онима који проводе тај мирни и тихи живот. Али како бих, оче, могао ја побећи одавде и сподобити се тога анђеоског живота? Помишљао сам да бежим, али пута не знам, те ће ме отац, као што му се може, наскоро стићи и вратити, и тако ћу оца увредити, себе осрамотити, и доцније се већ не могу измаћи из овог места.

— Чедо моје, одговори му старац: — душа је твоја пуна љубави према Богу, зато и изврши што желиш, а ја ћу жељи твојој бити слуга, и одвешћу те до Свете Горе, само да ми је коњ да можемо брзо бегати.

— Боже, теби хвала! рече Растко, чувши да се старац прима да га одведе: — а тебе, оче, нека сам Бог благослови, што си обрадовао душу мoју.

Сад Растко уреди све што треба за пут; па онда оде оцу и мајци и замоли их да га пусте неколико дана да лови јелене по планини. Отац, чинећи му свакад по вољи, рече:

— Иди, сине, слободно, и Бог нека благослови и исправи пут твој!

А мати, загрливши га и пољубивши, дода:

— Само се брзо врати, чедо моје драго!

Растко оде. Једне од својих људи пошље да хајкају, друге, који су остали с њим, почасти и напоји тако да сви поспе, а он се тада с духовником искраде и побегне пут Горе Свете.

Други дан, другови његови опазе да њега нема; нема ни духовника Светогорца, који је у вече био, а нема ни неколико верних његових слуга.

Врате се и кажу оцу да му је син оставио свет и отишао за Христом. Родитељи му се престраве кад то чују, и одмах помисле у себи:

— То је масло онога калуђера Русина. Сав је двор Немањин био у тузи и жалости; народ је са свих страна долазио на жалост ојађеним родитељима. Докле Немања једном викне:

— Не бојте се; не ће пропасти син мој; Бог, који ми га је дао, вратиће ми га, и ја ћу се наситити љубављу чеда свога!

Одмах дозове једнога свога војводу, па му рекне:

— Знаш како гори срце за чедом својим; ако си икад какво добро примио од нас, сад нам га врати. Трчи, стигни, врати нам сина, и умири срце моје, а матери му ослободи душу од смрти!

Даде му пратњу на коњма силним, написа писмо управнику Солунске области, да врате Растка и из саме Свете Горе.

Војвода дојезди у чувени град Солун, и преда писмо управнику. Овај опет напише друго писмо Проти Светогорском да он, ако буде тамо син великога српскога жупана, одмах га врати к оцу његову, да се не поремети пријатељство с овим владаоцем, те да се не изроде велике неприлике.

Кад Немањини људи уђу у Свету Гору, стану одмах питати:

— Није ли ту дошао такав и такав младић?

И казаше им да је доиста такав младић дошао у руски манастир, куда они полете час пре, и застану га у манастиру, у световну оделу; још се не беше покалуђерио. Уђу заједно с њим у цркву Св. Пантелије, поклоне се и с њиме се љубазно поздраве Људи су ови били веома весели што су га стигли пре него што се закалуђерио, и надали су се великој захвалности и дару од родитеља његових. Мислили су да га одмах свежу, али су га се опет прибојавали као господина свога.

Младић се, са своје стране, чудио да је тако важан војвода, с тако одабраном пратњом, чак тамо дојездио, па узевши га на страну, упита:

— Чудим се да сте могли прејурити толику даљину за тако кратко време?

Војвода му на то исприча тугу у којој су његови родитељи; каже му какву су му заповест дали, и како су писали управнику

солунском а овај опет Проти Светогорскоме да му сина врати.

— Драги! рекне Растко: — остави ти мене на миру, теби се то може; и оца мога утеши да се не жалости, а и ја ћу му писати да измени мисли своје о мени.

— Господине мој, одговори војвода: — не почињи таква разговора ни молбе к мени, слузи своме. Господар мој, отац твој, поуздао се у ме да те вратим, и да смо те затекли већ у чину, било би друго, а кад је Божја воља да буде онако како желе твоји родитељи и браћа, како ја смем радити другојачије? За то и не помињи такве мисли и намере него хајде с нама весело; не ћеш ли, о тешко мени! не могу ни да изговорим, али се оца твога бојим. Мораћу те везати, и повести на силу: таку имам заповест!

Видећи младић да ће га силом вратити, да му нико не може помоћи, пошто је и управник писао Проти за њ, рече:

— Па шта му драго; сутра ћемо се вратити, али бар да се вечерас прочастимо!

За тим замоли игумана да се зготови вечера, те да се са војводом и његовом пратњом провеселе у вече.

После те вечери настане у цркви богомоља; војвода и пратња му, да не би из очију изгубили Растка, оду сви у цркву. Богомоља се продужи, те они, уморни од пута, задремљу. Тада се Растко полагано измакне с једним духовником, и оде на велику манастирску кулу, ту се затворе, и ту

га овај духовник пострнже, и обуче га у духовничко одело.

Кад се богомоља сврши, и Срби виде да Растка нема, нададу вику: где је? и стану нападити на игумана и тући калуђере. Тада ће војвода уставити ту свађу, и рећи игуману и духовницима:

— Оци часни, шта то учинисте од нас! Ми поштујемо чин ваш, и кротки смо према вама, а ви нам враћате зло за добро. Најпре дођосте у нашу земљу да иштете дара, па украдосте сина од родитељâ, те му се јадна мати уби плачући, и ми се ево сатрсмо трчећи за њим? Сад овде из руку нам сакристе господина нашега! Или нам казујте где је младић, или ће главе ваше слетети с рамена!...

Растко, чувши шта се доле чини, и бојећи се да не легне крв, викне с куле војводу и почне му говорити:

— Паметан си човек, а радиш као дете, имаш уза се чету војника, у туђој земљи, па си се похасио! А ви, младићи! образа се не застидесте, а Бога се не убојасте! Како могосте на те људе у цркви нападати? Шта су вам криви они? Ако тражите мене, ево ме; још имам посла, а сутра ћете ме видети.

Срби се утишају и поставе стражу око куле.

Сутра дан, зовне он опет војводу и пратњу му, па им се покаже у оделу калуђерском. Видећи га већ у томе чину, и не знајући

шта сад да чине, бризнуше у плач, и попадаше на колена пред њим.

Он их утеши, рекавши:

— Воља је Божја мене довела овамо из родитељскога дома, и сад ме је она истргла из ваших руку. Ви хтедосте да ми препречите пут којим сам пошао, и да се удворите родитељима мојим, а Бог, у ког сам се уздао ја, поможе ми, те живот мој пође по његовој вољи. Молим вас да о том ни мало не тужите. Него узмите моје одело, које сви познају, и ове власи од косе моје, и подајте то мојим родитељима и браћи, да вам поверују да сте ме нашли већ као духовника.

По том им спусти с куле своје одело, своје острижене косе, и писмо ка оцу своме.

Узевши војвода одело, косе, и писмо, стаде плакати и нарицати као за умрлим. После великог плача и туговања, крене се с пратњом у своју земљу, али су се сви дуго окретали да виде кулу у којој остаје најмлађи Немањин син; освртали су се докле год су могли да је догледају.

Растко, по том, сиђе с куле и одмах замоли духовнике да опросте што су претрпели од војводе и пратње му њега ради. И они, добри људи, и ако су неки и рањени били, радоваху се што је такав добар човек дошао међу њих. Растко одмах даде новаца да се обнови манастир Св. Пантелије. Кроз мало времена прочу се по свој Гори Светој, да је син српскога владаоца оставио го-

сподство и државу, и дошао да живи међу испосницима. И свак је желео да га види.

О Благовестима слави црква у Ватопеду, првом манастиру светогорском. Игуман и браћа ватопедска позову Растка на ту славу. И он оде. Размотривши сав тај дом и живот у њему, он се замоли да га приме ту за брата, и браћа га приме. Мало доцније, на његову молбу, постриже га игуман ватопедски *Теостирихтос* за јеромонаха, и надене му име Сава (дотле је био само у раси као монах). Он ту остане међу браћом раван осталима дању на раду а ноћу на молитви. Све је мисли своје био свео у једну мисао: да угоди Христу, и да спасе душу своју.

А шта ради отац његов?

Примивши од војводе Растково одело, косе, и писмо, родитељи су горко плакали за сином својим, за тим су се завили у црно они и слуге њихове, па и сви одабрани људи у држави њиховој; у црквама су се држале молитве, а прости су људи спевали песме у којима су причали одлазак овога богољубнога младића.

Најпосле се стишају и почну разборитије говорити:

— Бог нам га је дао, Бог и узео: нека буде у свем воља Божја! После тога му напишу писмо, да би им дошао који пут само да га виде, па опет нека се врати. Уз то су му слали силно благо да му ништа не би оскудевало, ни њему ни онима који долазе к њему.

Сава пак, после неког времена, с допуштењем игумана и браће, пође из Ватопеда те походи све манастире светогорске и све самотне пустињике, па се опет врати у Ватопед. Иза тога Сава зажели да се удали у самоћу, и да се испашта онако као испосници које је на своме путу видео. Али му игуман не допусти, и он се покори и смири. Но сад му је у срцу тињала тајна жеља да оде на Исток, на гроб Божји, да види и поклони се свим светим местима.

Што је од родитеља примао новаца, то је све, идући бос по Св. Гори, раздавао манастирима и пустињицима. Он је, веле летописци, као сунце обасјавао све горе и брда. Многа је добра починио он у Св. Гори.

А како је живео Сава у Св. Гори? Дању је радио и помагао браћи, а ноћу се молио толико као да није био од меса и костију него од туча. Метанијама његовим није било броја! Хранио се сухим хлебом и водом; врло је ретко окушао вина и уља (зеитина), у очи недеље свакад је остајао будан докле не огрије сунце. Зими је ишао веома лако одевен, и бос. Од тога му је кожа тако ојачала да је могао без бојазне ићи по најоштријем камењу. У свем је Сава био дика, понос и углед свим испосницима светогорским.

А и у отаџбини његовој многи су, угледајући се на њега, пошли његовим путем множећи чете светих божјих угодника̑.

Опет му, после дужег времена, пише отац, и шиље новаца, црквених судова, и

других утвари, и коња̑ за манастир, молећи га да дође у отаџбину. Саваразда ком је шта миловао, па тим новцем озида цркву рођењу Св. Богородице, на исток од велике ватопедске цркве, на граду; другу опет начини св. Јовану Златоусту, а велику цркву ватопетску покрије оловом; најпосле сазида у градићу цркву св. Преображењу, и све те цркве украси и напуни свачим што им је требало.

Док се Сава бавио тим побожним делима, отац његов, како је речено, доведе за жену своме сину Стефану (Првовенчаном) Јевдокију, ћер Алексија Анђела Комнена, брата цара Исака, и одреди да му Стеван буде наследник.

Разабравши за то, Сава на ново напише оцу своме писмо, и позове га да дође у Св. Гору, пошто већ има на ком да остави владу и државу.

Немања сада, примивши синовље писмо, раздраган до дна срца свога, благодари Богу што је дочекао да га на тај свети пут позива рођени син његов: сазове на Благовести 1196 своје начелнике, војводе, хиљаднике, стотинаше, племиће велике и мале, и друге одабраније људе на велику скупштину. Међу тим сам лично ослободи многе сужње, а сиромашнима, и кљастима да̑ сваком велику милостињу. На скупштину дође он са својом женом, са синовима, и с владиком Калиником. Ставши међу скупштинаре, заповеди да се прочита Савино писмо, после чега узме реч сам и отпочне овако:

— Светитељи, другови, браћо, и синови моји!

Ви сви знате како сам ја до сада живео с вама, како сам свакога од вас као сина хранио, као брата љубио, као друга примао; све сам вас васпитавао као своју децу, па то чиним и данас, и да сам вас научио како да се држите православне вере. Знате како сам ја, Божјом помоћу, постао владалац ваш, и какву сам исцрпену у почетку застао нашу земљу, па се, хвала Богу и светој Богородици, нисам полењио нити се одморио докле год нисам све довео у ред, и док нисам државу увећао и у ширину и у дужину, као што и сами видите. И данас молим свакога од вас да држите веру у свету једносушну и нераздељну тројицу; веру у којој сам и крштен, и да је сачувате чисту од јереси коју смо прогнали између нас; и да не заборављате науке и закона које сам ја поставио. Држећи се тога, имаћете помоћника Бога, свету Богородицу, и моју као и грешну молитву. И ономе кога ја место себе поставим да вам заповеда по Богу и по љубави вашој, молим да будете верни и послушни онако као мени. Црквама и служитељима њиховим да указујете онаку почаст какву сте видели да указујем ја.

Слушаоци, не знајући шта намерава „самодржац“, чудили су се и дивили у себи.

— Драга и Богом дарована ми скупштино, чусте шта ми пише син мој из Свете Горе.Ваља ми ићи к њему. Доста ми је било

весеља с вама, доста власти земаљске, доста славе ратне, доста гозбе за богатим трпезама. Него вас молим, драга моја чеда, пустите данас мене, господара свога, с миром, да виде и моје очи своје спасеније, и да стигнем у пустињи сина својега!«

Ово груне у скупштину као гром. Са свих страна зачу се јаук, плач, раздирање хаљина, и молбе:

— Не остављај нас сироте, господине, оче, и учитељу наш! Ти си нас просветио, ти си нас научио; другога господара и оца ми не познајемо осем тебе, господару наш!

Стефан их утиша и утеши:

— Зашто толико плачете те слабите и моју душу? Чусте шта ми пише син. Морам ићи да га видим. Молим вас, успокојите утробу моју! Не кратите ми ићи; јер више не могу да трпим а да не видим сина својега!

Кад он то изговори, онда му рекоше доглавници:

— Нека буде воља Божја! али ако си науман да узмеш на се крст Христов, онда те молимо седи у твоме манастиру, да бисмо ми имали утехе гледајући часни образ твој; а и зашто као туђин у туђини да умреш, и још у пустињи?!

Сад Немања призове сина свога Стефана, и показујући га скупштини рекне:

— Ево овога имајте место мене. Он је никао из утробе моје; њега посађујем на престо̂ владавине коју ми је Христос даровао. И узевши га са свеосвећеним владиком

Калиником и другим великашима одоше у цркву Св. апостола Петра и Павла. Кад се сврши служба и молитва, отац самодржац и владика благословише крстом главу Стефана као *Великог Жупана и самодршца све српске земље*; ту му се сви поклонише и повикаше: „*За много година, да Бог да*“!

Предавши тако престо свој сину, и благословивши га, отац му ово изговори:

— Чедо моје мило, престô овај даровао је мени цар небесни, а ја га никаквом силом својом не бих могао отети. Буди благословен на њем и ти, сине мој! И благословена нека су на њем, по теби, твоја чеда, по њима све племе твоје до века. Нека ти је на њему помоћник Господ и Бог мој; нека је он с тобом кад ходиш, кад лежеш, и устајеш; нека је Господ Бог мој вођ војскама твојим као што је био мојим; и да ти се поклоне синови оца твога, пошто је тебе вишњи благословио!

За тим призове другога сина свога, Вукана, благослови га, и намести за великог кнеза у Дукљи, Требињу Хвосну и Топлици које му беше оделио. И поставивши преда се оба сина своја рече им:

— Синови моји! законâ мојих не заборављајте; и речи моје нека чува срце ваше.... Љубите брат брата и никад се ни око чега не свађајте. Овоме, кога и Бог и ја посвећујемо на престô мој, ти се покоравај, и послушан буди; а ти, Стефане, владајући, немој ни у чем да увредиш брацу свога, него га

поштуј. Ако узаслушате мене, уживаћете земаљска блага, ако ли не послушате мене, оружје ће вас појести оба!

После тога је настала велика заједничка гозба. Немања, видећи да су совре постављене, рекне скупштинарима:

— Ходите, пријатељи, браћо, и синови драги; ходите да се сви заједно провеселимо последњи пут за месном совром, а после ћу ја оставити месо, нити ћу икад више сести с вама за месну трпезу. И посадивши до себе сина свога Стефана, и владику Калиника, поче гозбу.

После гозбе, изнесени више многи дари, те дарова стари владалац свакога према чину, годинама, и заслузи.

За тим рече:

— Мир ви буди, властели моји и бољари; мир ви буди, младићи, које сам васпитао још од малена; мир ви буди свима! Благодет Господа нашега Исуса Христа, љубав Господа, и учешће Светога Духа нека буде са свима вама. Амин.

И с тим отпусти народ.

Пошто се то сврши, рече он владици Калинику;

— Е сад доврши и ти оно што ти Господ заповеда, и што ја желим. Светитељ, певајући црквене песме, узе ножице, постриже га, и нададе му име *Симеун Монах*, 25 Марта, на Благовести 1196, после читавога низа година његова владања.

И жена његова Ана, бивша госпођа све српске земље, покалуђери се тај исти дан, и доби име *Анастасија*.

Кад се то изврши, Симеун дође у манастир Студеницу, а госпођа Анастасија оде ка светој Богородици у Расу.

Из Студенице Симеун јави писмом сину своме Сави, да се покалуђерио, и да жели доћи к њему у Свету Гору. Сава се томе јако обрадује; отпише му на писмо, и позове га да дође.

Кад Симеун већ науми да иде, призове к себи оба сина своја, и властеле, и бољаре, па их по други пут благослови, и узевши доста злата, и сасуда златних и сребрних да прилаже манастирима и пустињицима, отиде у Свету Гору 8 Октобра 1197. Полазећи, Симеун постави Студеници игумна Дионисија да му се брине о задужбини. Стефан, син Немањин, с великашима државним, испрати оца до грчке државе, па се ту, после многога плача, растану. А многи од дотлавника Немањиних не хтеше се вратити ни одатле, него одоше с њиме до у Св. Гору, у коју су сви стигли и у Манастир Ватопед сместили се 2 Новембра 1197. Биографи сами кажу да не умеју да опишу оно што је било кад су се видели Симеун и Сава, кад су се загрлили отац и син после тако дугога растанка. „Дивно је било, веле они, небу и земљи, Богу хвално, а људима чудно: оба за Христову љубав оставише толика блага, части,

и власти, па дођоше у туђу земљу, да се као туђини муче и труде“.

Али је баш то било на велико добро њиховој земљи у доцније дане.

Поодморивши се од пута, Симеун приложи манастиру златне и сребне сасуде, завесе, и друге многе и скупоцене прилоге.

Многи од оних који су њега пратили у Св. Гору, не хтеше се враћати, него осташе ту:

— У тебе смо се прославили војујући, говорихy они: — с тобом смо управљали земљом и народом, с тобом хоћемо да смо и војска цару небескоме, и ништа нас не може раставити од тебе. И сви бише врло искусни духовници.

Наскоро се рашчу по свој Светој Гори какав је монах дошао у Ватопед. За то сви духовници, мали и велики, из малих и великих манастира̑, из гора, из пустиња, и пештера, с оцем Протом Светогорским, дођоше на виђење и благослов новоме госту. Немања их све лепо обдари да се моле Богу за њега и за његов народ.

После неког времена Симеун науми да обиђе манастире у Св. Гори. С њим је ишао и Сава. При поласку види Симеун да Сава хоће да иде бос, па му то забрани. Сава се замоли да га пусти боса бар докле узможе:

— Чедо моје, одговори старац: — пожали мене кад не жалиш себе; оно камење, које ће парати ноге твоје параће срце моје!

Сава не рекне више ни речи него се обује, и пojaше коња, па се тако крену на пут. Овом приликом чинили су они многе прилоге а нарочито манастиру Кареју, који се зове мати црквама светогорским, и другим манастирима и појединим испосницима. После свога пута врате се у манастир Ватопед.

Симеун, иза тога, на месту Просфори, на уласку у Св. Гору, обнови разорену цркву, украси је, огради је оградом около, и озида унутра кулу за заштиту монасима од напасти. Све то приложи он манастиру Ватопеду. А да не би њихово бављење у Ватопеду било манастиру на штету, и браћи на терет, он дâ толико блага да се за свашта плати, и да се свачија трудба награди.

У то време случи се да игуман ватопедски мораде по неком манастирском послу ићи у Цариград к цару. Ствар је била крупна. Игуман се бојао да га цар не одбије, па се стидео вратити се с празним рукама. За то, с браћом, умоли Саву да он оде к цару по том манастирском послу. Сава оде. Цар га прими одлично, а већ је знао да му је и отац дошао у Св. Гору, те га упита и за очино здравље. Цар буде тако добре воље према Сави да му рекне :

— Учинићу све што год тражиш у царства мога.

Сава најпре представи потребу манастирску за коју је дошао. И цар му учини што је тражио.

Сава сад замоли да му се поклони место на ком је разрушени манастир Хиландар.

Цар му и то дâ. И још га веома обдари па тек онда отпусти натраг. Вративши се у Св. Гору, Сава каже оцу да им је цар даровао Хиландар, и да је то својом повељом утврдио, а уз то и многе даре послао. Све то они предаду манастиру у ком су живели.

Симеун је сад желео, као што је и у својој отаџбини зидао задужбине, да и тамо нађе неко згодно место као станак онима који би му долазили одасвуда. Биограф прича како је неки паметан човек том приликом рекао Светоме Сави:

— Тебе не посла Бог у Св. Гору да се спасеш само ти и твој отац, јер знаш како је речено у пророку: „Не само да ме познаш ти, него изађи на Гору Сион, и подвикни гласом као трубом и јави Јерусалиму, да ме сви познају“; тако и ти не оклевај, него дижи манастир у Светој Гори да буде уточиште твојој отаџбини.

Сава то исприча оцу своме. Отац прими мисао као да је његова. Одмах Сава оде игуману и замоли да му се дâ местанце где би, вели, начинио ћелијцу у моје име, да они који дођу из моје отаџбине, имају своју кућу, а да не досађују манастиру.

Игуману то не би по вољи. Јер су од њих двојице имали велики приход, и за то не учини што Сава затражи. Симеун, после тога, пошље Саву Проти Светогорскоме.

Прота и сабор, мрзећи на Ватопед који се од ове двојице обогатио и подигао, рекоше:

— Где год хоћете у Св. Гори оправљајте запустели манастир, а можете и Хиландар.

Немања зажели да прође свуда по Светој Гори, те да избере место, али се већ од старости није могао ни на коњу држати. Сава му начини постељу између два коња, те тако обиђе сву Св. Гору, и види све манастире, али му ни један не оста на срцу као Хиландар. Ватопеђани опет, видећи шта ће да буде, договоре се, те сами понуде драговољно Хиландар Сави и Симеуну, који одмах после тога настану да оправљају цркву Хиландарску на старом манастиришту.

Почињући ово обнављање, и призивајући своме раду помоћ Божју, Сава овако вели:

— Буди ми помоћник, ти владико Христе, да начиним дом пречистој мајци твојој за склониште свима који тебе љубе, *и чедима отачаства мога* да се, долазећи амо, сместе у пространо твоје царство«!

Кад је црква била готова, Симеун јој постави за игумана неког монаха *Методија*. Овога игумана доцније пошље Симеун у Србију к сину своме Стефану с оваким писмом:

»Драги сине, и слуго Христов! Јављам ти да сам, благодарећи Богу, нашао пусто место усред Св. Горе. То се место зове Хиландар; на њему је пре била црква Ваведење, па је порушена. Журим се да сазидам ту цркву св. Богородици за спомен мој у

овој земљи, а по мени да остане спомен теби, деци и унуцима твојим, докле вам колена тече. Ти си ктитор овој задужбини, као што сам те и Студеници оставио. Нико ово ктиторство да не дели с тобом, само ти и твој пород након тебе.“

Стеван се томе веома обрадује, и по Методију пошље прилоге на зидање цркве, и на потребу оцу и брату. И не само тада, него и после слао је он даре сваке године.[1]

Кад је Хиландар био обновљен, около ограђен тврдим градом, а у среди града дигнута кула, као какав царски дом, а тако исто и ћелије, онда се Симеун и Сава преселе у Хиландар, и ту наставе молити се Богу дању и ноћу.

Али желећи и законски утврдити оно што је начинио својим благом и трудом, Си-

[1] Народне песме казују како су „Господа Хришћанска код бијеле Грачанице цркве збор зборила:„ „Куд се деде цар Немање благо?„ Управо је скупштина интерпеловала владу, шта је с благом Немањиним? На што устаје Немањић Сава, и казује:

„Није бабо расковао благо
На нацаке и на буздоване
И добријем коњма на рахтове;
Већ је бабо похарчио благо
Све градећи многе задужбине.
Док је Свету Гору подигао
И Вилиндар цркву начинио
Ту је дао двије куле блага.“

Оваквим објашњењем „Хришћанска господа„ буде задовољна, и рекне:

„Бре аферим Нéмањићу Саво!
Кад знадосте управити благом:
Што носили свјетло вам било,
Што родили све вам свето било!„.

меун пошље Саву у Цариград, к цару Алекси. Цар не само да̂ хрисовуљу којом утврди задужбину њихову њиховим потомцима за довека[1] него им још прида и свој манастир Зӥг. Цар је тим писмом својим ставио Хиландар у ред царских манастира̂ у Св. Гори. И прилоге је многе побожни круноносац послао по Сави Хиландару. Царска се повеља прочита на Кареју свему сабору светогорских духовника̂, и манастир се Зӥг прида Хиландару. Није прошло много времена, а 14 разних манастира беше дано Хиландару, и земаља је стекао колико је двеста калуђера могло ра̂т живети у њему.

Тада Симеун и Сава предаду манастир Хиландар Великому Жупану Стефану (Првовенчаном краљу) који је тад владао на престолу Св. Симеуна, и његовим потомцима, да њим владају, и да се о њем брину као што се брину о своме отачаству.

После тога, Сава купи једно место у Кареји, где живе духовници испосници, и ту начини себи цркву и испосницу. Ту је после живео веома испоснички; поставио је ту велики канон за себе и за оне који би хтели ту живети да тако служе, и да се моле Богу и дању и ноћу.

А мало је живео Симеун у задужбини својој Хиландару: само 8 месеца. 7 Фебру-

[1] Пре 50 и неколико година изашао је један акт од Порте у ком се изревом признаје Хиландар као део српске земље. Вредно је наћи то писмо у архиви мин. спољ. послова.

ара поболео се, и призвавши одмах сина свога, рекне му:

— Мило чедо моје, зеницо очију мојих, утехо и чувару старости моје, дође време да се растанемо! Ево ме Господ пушта с миром. Не тужи, чедо моје, гледајући моје умирање: ту ће чашу испити свак; и ако се овде растајемо, тамо ћемо се састати — и тамо нам неће бити растанка."

За тим му наручи да посвршује много што шта почето о српским црквама, и да му кости пренесе у отаџбину, у његову задужбину Студеницу.

8. Фебруара позове к себи све духовнике светогорске и задржи их да му буду на окупу.

12. Фебруара Сава га замоли да благослови наследника свога на власти. Симеун га тада и по трећи пут благослови, говорећи:

— Ево и трећи благослов дајем наследнику своме; сачувај га Боже, и утврди у држави која беше моја; нека је с њим до века помоћ св. Богородице и моја, ако ће бити и грешна молитва. Пређашњу им (браћи) своју заповест остављам: да се слажу и љубе међ собом, ако ли се који оглуши према мојој заповести, гнев Божји нека поједе и њега и семе његово!

— Амин, да Бог да! одговори на то Сава.

— Чедо моје, рече после тога Симеун: — донеси ми свету Богородицу (икону); заветовао сам се да пред њом испустим душу

своју. После захте да га огрне расом, и да га намести онако како ће у гроб лећи.

— Простри, рече он сину даље: — рогозину по земљи, па ме положи по њој; и под главу ми метни камен, да тако лежим док ми Господ не узме душу одавде.

„И све сам учинио, вели Сава: — што год ми је заповедио. Ноћу су сви отишли на богомољу, или да се мало одморе, само ја и један свештеник остасмо сву драгу ноћ. Око пола ноћи стиша се свети старац, а кад се поче јутрења, он се пробуди, погледа у небо, и рече:

— Хвалите Бога у светињи његовој, хвалите га на тврђи славе његове!

— Оче, кога видиш кад то говориш? упита га Сава; а он погледавши њега, настави:

— Хвалите га према сили његовој, хвалите га према високоме величанству његову!“

И изговоривши то, испусти своју божанску душу. То беше месеца Фебруара 13. дана, у зору, године 1199.

На укоп му се стеку скоро сви духовници светогорски: опело му се сврши најпре грчки, па онда српски. И сахрањен буде у новом гробу, како је сам желео, у цркви Хиландарској.

Сава, после смрти оца свога, удвоји своје испаштање и богомољство. О годишњици покојноме Симеуну, Сава призове Проту и све светогорце на подушје покојноме. Том при-

ликом, веле, летописци, опази се да из раке Симеунове врн миро од кога мирише сва црква. Скуп светогорских духовника, видевши то, упише Симеуна међу свеце, назове га *Симеун нови мироточац*, а Саву благослови да му састави каноне и стихире, и да опише сва дела његова.

Сава је после тога отишао у своју испосницу на Кареји, јамачно, поред другога, да се и тим послом бави.

На велико навалчивање Проте Светогорскога, Сава пристане, те га владика Никола, у Хиландару, посвети једног дана за ђакона а другога за свештеника.

Сава се, и по пријему овога чина, вратио у своју испосницу у Кареји.

Неког манастирског посла ради оде Сава у Солун; ту походи цркву Светога Великомученика Димитрија, и свој манастир Филокалију, коме је био ктитор. Одатле оде те походи митрополита солунског *Констадија*, који га прими особито љубазно. А како се у то време десио ту и владика Никола који је раније Саву за свештеника рукоположио, тако митрополит чује све што се знало и причало онда о Сави и о оцу његову Симеуну. Митрополит, саслушавши то, зажели те Сава с њим одслужи службу у цркви. Тад су још служили и јепископи Никола Хијерӣски, Мијајло Косандрӣски, и Димитрије Андромерски. На служби митрополит и ове владике прогласе Саву за архимандрита, и

благослове га да може, кад служи, носити „набедреницу и наруквице.“

Сршивши манастирски посао, напише писмо брату Стефану и пошље му заједно са стакленцем мира од моштију светога оца свога, а сам се опрости с митрополитом, и врати у Св. Гору.

Међу тим се у Србији учинило много зла. Вукан је устао био на брата, и отео му престо; земља је од тих ратова опустела, а за тим је настала и глад. Стефан, добивши Савино писмо и миро из очине раке, напише и замоли брата Саву да дође у отаџбину и да донесе кости очине. „Убијена је земља наша крвљу, вели он, откако је остависте вас двојица.“

Сава се ожалости, чувши отаџбину у несрећи и брата у невољи; узме мошти Св. Симеуна, после 8 година почивања ту у гробу, и понесе их у Србију. Уза се поведе он и многе духовнике из Св. Горе. На граници државе српске и грчке, у Хвосну, Стефан с великом свечаношћу дочека Саву и мошти оца свога, и одатле га сами на рукама пренесу у Студеницу (19 фебруара 1207) и положе у гроб који је он сам себи припремио био. Сава је мислио да се скоро врати натраг, али га брат склони да остане неко време као игуман манастира Студенице

Сава је, том приликом, измирио Стефана и Вукана, и тада се почела зидати црква Жича, јер је Сава био довео са собом многе мајсторе и веште зидаре из грчке земље,

који су све радили по његовим упутима. И многе је друге цркве он подигао тада; а где није доспео да дигне цркву, ту је поставио крст, тек да се на сваком месту слави Бог. Путовао је по свој земљи својој, казивао је јеванђеље, учио како ваља веровати, и како се треба владати: те тако је он, по речима летописца, и законима и лепим обичајима украсио своје отачаство. У црквама је уредио да се служи онако како се служи у Светој Гори. Летописци веле даље, да је „беседа његова била слатка као мед“. Брат му старији, чудећи се сладости беседе његове и сили речи̂ које излазе из уста Савиних, говораше сам у себи: „И откуд би могао он овако говорити, кад не би у њему дихао дух Божји, који све може што год хоће“?

Кад се оно бугарски властелин и одметник, *Стрез*, дигао с војском на Србију, Сава, „бринући се за брата свога Стефана и за своју отаџбину, отиде у стан к томе нападачу, и навали склањати га да одустане од рата и да се смири. Видећи да се крвожедни Стрез не приклања на мир, Сава му рекне:

— Ми се не бојимо вас, нити ћемо се препасти од множине ваше војске; коњ ми је за рат готов, а Бог ће видети ко је крив: ми или ти?

Стрез те исте ноћи умре на пречац, и у оба стана мислило се после да га је Сава уклео.

После дужег боравлења у Студеници, Сава се врати у Св. Гору. — Одатле оде 1219 у Никеју грчкоме цару Теодору I. Ласкару, који га одлично прими. Сави тада дође на памет овака мисао: „Сада Латини владају Цариградом, а грчки цар и патријарх повукли су се чак у Никеју. Њима ће бити веома драго пријатељство моје отаџбине, а то је опет врло згодна прилика да се отаџбини мојој учини оно што одавно моје срце жели; ко зна хоћемо ли другу овaку прилику дочекати.“

Зато се замоли цару да Србији дâ Србина архијепископа, који би могао учити народ правој вери и управљати црквом. Цар пристане драговољно на то, и њега самога позове да то достојанство прими. Сава се дуго бранио предлажући цару да изабере кога од његове „браће духовника“, али, најпосле, кад цар то не прими, пристане Сава и буде посвећен за архијепископа.

Кад је то свршено, Сава изађе с другом молбом: „да унапред српски архијепископ не долази к патријарху на посвећивање, него да га у отаџбини посвећују домаћи јепископи“.

Цар се убезекне кад то чује; али из велике љубави према Сави пристане, и сам навали на патријарха Манојла Сарантена те се Сави напише писмо: „Да из Србије архијепископи не долазе патријарху ради посвећивања, него да се у отаџбини и архијепископ и јепископ посвећују сабором архијерејским“.

И тако Сава изради автономију српској цркви.

У повратку, он сврати у Хиландар, „и свети долазак његов испуни радошћу сву Свету Гору.“ Мољен и призиван, служио је светитељ наш скоро у свима манастирима попећи и ђаконећи оне који су чина тога достојни. А кад се крене пут отаџбине, он поведе отуда више одличних духовника које је познавао као способне да их постави за владике у Србији.

Остављајући Свету Гору, где је тако дуго време провео у осами мислећи само о себи, о својој души, и полазећи у Србију, где су га чекали труди за друге, за народ свој, за отачанство своје, светитељ се често освртао и гледао на долине Свете Горе, и на оштре камените путање њене, куда је бос походио угоднике Божје; он се сећао светога њиховога живовања у осами, далеко од празнога света; сећао се њиховога непрекиднога у молитвама уздизања к Богу, и прелазио је у спомену пређашњи свој живот и многу поуку коју је од ових светитеља чуо и видео те се тако Богу приближавао. С таких мисли, цео је дан био невесео, и путовао са свим без воље.

Из Свете је Горе отишао у Солун, и у манастиру Филокали сабере да понесе многе законске књиге, које су могле потребати за уређење његове цркве и државе српске.

Отаџбина га дочека као посланика Божјег који ће објаснити народу праву веру, и украсити земљу своју добрим законима и обичајима. Договоривши се с краљем, братом

својим, и одабраним људма из државе, где да се поставе нови јепископи, Сава се сврати у Студеницу, па одатле сиђе у Жичу, нову своју архијепископску столицу,

Сад раздели земљу српску на јепархије, изабере најбоље од својих ученика и посвети их за јепископе, препише и преда сваком законске књиге, поучивши их како да уче народ и да чувају чисту веру и живот јеванђелски.

Иза тога, одабере друге од својих ученика, и постави их за проте, па и њих пошље у народ да венчавају невенчано, да крсте некрштено, и свуда да уводе ред који заповеда православна црква.

Чим је овако подмирио прве потребе српске цркве, Сава је помислио да владаоцу српском прибави одличје које му је доликовало по величини и важности државе, а земљи би Српској давало место напоредо с другим околним државама. Зато пошље јепископа Методија у Рим, к Папи Хонорију, и замоли га, да брату његову Стефану пошље краљевску круну као што су му се и стари још у Зети венчавали. Папа се радо одзове и пошље у Србију свој благослов и краљевску круну.

Сава тада поручи брату Стефану да сазове државну скупштину у Жичу, а он опет позове све јепископе, игумане, и друге црквене служитеље, те тако се у Жичи скупи врло много света. Сава с братом својим уђе

у ту скупштину, седну на своје престоле, па он почне говорити овако:

— Већ сте чули како сам се досад у два маха уклањао између вас у пустињу, јер све красоте овога света беху ми ништа према љубави к Богу, нити ме је и сад повукла жеља за чашћу и благом, да оставим своју богомољу: него *вас ради*, браће своје, народа свога, оставих пустињу која ми је толико драга, и дођох да тражим ваше душе а своју заборавих. . . Зато вас и молимо да нас послушате што вам год говоримо по Божјој заповести. Ето вас је Господ Бог, за љубав угодника свога, преподобнога оца Симеуна, утврдио, умножио, и раширио; многи сте ето начелници, власници, ипати и војводе, а многи сте жупани мали и велики. Није лепо да се онај који, по милости Божјој, има власт над свима вама, зове као и ви што се зовете; него, као што сам ево ја, вас ради, постао глава цркве, тако треба да се и онај који државом влада венча краљевским венцем, а то ће вама бити на част и на хвалу, на славу, и на дику. А кад то буде, онда ћемо вам говорити о другом што се тиче вере и вашега спасења“.

Сва скупштина прими то као речи онога кога је послао сам Бог. То је било у очи Спасова дне. Сава нареди те се увече одслужи свеноћница, а сутрадан свечана служба у Жичи. После великога вахода, узме он освећени венац и венча брата свога, помаже га на краљевство, да се потад зове

Самодржавни господин Стефан краљ. А сва скупштина отпева му многа лета, и повиче: *Нека буде! нека буде!*

После цркве, била је велика гозба, коју су давали нови архијепископ и нови краљ.

Сутра дан, Сава нареди те се Стефан обуче са свим краљевски, па онда са свима својим великашима дође у цркву где је Сава са јепископима служио службу. Пошто се прочита јеванђеље, Сава изађе и гласно пред свима прочита *Верују*, па за њим то *Верују*, све члан по члан, очита краљ Стефан, и сви великаши, и сав народ. Даље, Сава прочита главне основе православне вере, и потражи да их приме и собом огласе сви који пристају на њих. Тако и буде, а који су још били јеретици ти се јаве.

Трећи дан, сви се скупе у архијепископију, где их Сава још поучи и Стефану и великашима да̂ благослов на пут, а оне који су дотле били јеретици задржи, тѐ неке крсти, а неке само мироше, и поучи како потад да се владају.

После тога, Сава се опет крене да походи народ у целој држави српској. На том путу, веле његови биографи, „он праву веру утврђиваше, благе нарави и обичаје увођаше, стада монаха сабираше, законске уставе и службе им црквене предаваше: а које затицаше у јереси, те много мољаше да се придруже светој апостолској цркви, и који га послушаше, те примаше сам и краљу брату свом препоручиваше, а који не слушаху,

те проклињаше и с братом у договору из земље изгоњаше.“

И тако су напредовали он и брат му у свему, јер су један другога помагали.

Али се та њихова успешна радња мораде уставити, и радост помутити. На Србију завојшти угарски краљ, Андрија II, протестујући што се Стефан прогласио краљем, и што се Србија спрема да постане силна држава на његовој граници, или, говорећи обичним језиком у тим приликама: „Што се мења пређашње стање на граници његове државе.“

Стефан, да би избегао рат, умоли Саву да оде у Угарску, те да огледа склонити на мир краља суседа. Сава оде; краљ га прими одлично, али се није хтео оставити рата. Дуже се Сава задржао у стану краљеву, доказујући му неупутност рата и пробитачност мира. И најпосле буде срећан те га доиста одврати од крви, и тако спасе и своју и суседну земљу од свих оних несрећа које иду с ратом и за ратом. Краљ Андрија одреди своје људе те Саву часно пропрате докле год не пређе реку Саву и наступи на земљу своје отаџбине.

Дуго после тога, Србија је имала мир, и краљ и архијепископ могли су радити што су држали да захтева корист отаџбине и цркве. На један мах Стефан падне у болест и поручи брату Сави да дође и да га покалуђери. Још Сава не стигне а Стефан обамре без икаква наређења:

— Краљевство није моје, рекао је он на самрти: — него Божје и светога владике, брата мога, који се о њем толико труди. И као што га је пре дао мени, тако ће га Бог упутити ком и сад да га преда.

Сава приспе, Стефан се поврати; брат га покалуђери, наденувши му име *Симон Монах*. И узевши најстаријег сина Стефанова Радослава, приведе га Стефану, и рекне му да њему преда краљевство.

— Дајем му ја скиптром власт, рекне умирући Стефан: — а ти молитвама благослов твој!

После тога, Стефан издахне на рукама Савиним 1228 године. Сава га укопа у Студеници, близу гроба Немањина.

Сава, по том, венча у Жичи на краљевство тога сина Стефанова *Радослава*, који се раније оженио био Аном, ћерју солунскога цара Теодора Анђела Комнена.

Пошто је све то свршио, Сава зажели да оде у Јерусалим, да се поклони Христову гробу, и да учини прилоге тамошњим светим местима.

На тај пут Сава се навезао на море у Далмацији, и, благодарећи повољноме ветру, на скоро је био у Јерусалиму, баш о Васкрсу, као што је и желео. Ту се јави патријарху јерусалимском *Атанасију*, који га љубазно прими, с њиме одслужи службу у великој васкрсној цркви, а потом му да̂ благослов да свуда у његовој области може

служити где год зажели. Тада је Сава био у Витлејему, на Сиону, у Гетсиманији, на Маслинову брду, у Витанији; био је на Јордану, и походио је велику Лавру Светога Саве. Свуда је разматрао како живе свети оци који су се одали на службу и молитву Богу. Био је и у Назарету, пео се на брдо Тавор, и отуда се вратио у Јерусалим.

Прибравши на том путу многе свете мошти, утвари, одежде, и обавештења, носио је све то благо у своју отаџбину.

Из Јерусалима дође у град *Акар*, а одатле у Солун, где је тада био цар грчки Теодор Анђео Комнен, пошто су Цариград држали Латини. Из Солуна оде у Св. Гору те одслужи службу у Хиландару, над раком оца својега Симеуна.

У повратку у отаџбину, краљ Радослав с јепископима, игуманима и другим великашима дочека га на граници земље своје. Сава се устави у Студеници неко време; ту је монахе упућивао да живе и служе онако како је најбоље видео на Истоку. За тим узме одатле мошти брата свога Стефана, првовенчанога краља, и пренесе их у Жичу, где их положи с великом свечаношћу и црквеним певањем.

Иза тога се опет крене на пут по земљи српској да поуком својом утврди веру, да уређењем, које је видео на Истоку, поправи живот и обичаје у манастирима; »да подсети све — богате и силне који су се много у се уздали — да се уздају у Бога који све

даје, и да се богате добрим делима; да објави свима да су тихи и смерни, да су човекољубни и милостиви, пошто су сви од земље постали; војници да не отимају, нити да чине силе, него да се задовољавају својим оброком; сви да љубе Бога, и помажу један другоме; да не враћају зло за зло, и да удељују сиротињи. Свештеницима, великашима, духовницима, светским људима, старом и младом, сваком без разлике, стављао је Сава добродетељ као закон“.

Тако се тада просвећивао српски народ, и тако се земља српска, имајући така учитеља, „благодушно радовала“.

Ово путовање и поуке и биле су извор оним безбројним причама о Св. Сави које се могу чути и данас у народу нашем.

Кад се, после 5 година краљевања, дигне буна на Радослава краља, који се много поводио по жени својој, и отера га с престола, Радослав са женом побегне у Дубровник, а одатле у Драч. Доцније се покалуђери и добије име Јован.

Буна која је збацила с престола Радослава, подигла је, у почетку 1234, на његово место брата му *Владислава*, који је био већ из раније ожењен ћерком моћнога цара загорскога (бугарскога)' *Јована Асена II*.

За време ових немира Сава намисли да захвали на престолу, те одлучи да крене на Исток да опет походи света места, решен да се, ако би се и вратио отуд, у послове више не меша.

Молба краља и великаша, ма да су и на колена падали пред њим, не могне га одвратити од пута. Сава сазове у Жичу велики сабор, и пошто све поучи у вери и владању, посвети ученика свога *Арсенија* за архијепископа кога остави место себе, да управља црквом. Пошто је све поучио, све наредио, и благословио, крене се он опет у Далмацију, и у старом Дубровнику (Ragusa Vecchia) опрости се с многим народом који га је испратио до саме обале, седне у лађу, и отплови у град *Брендич* (*Бриндизи* у Неапољској) а одатле у *Акар*, и већ после оде у Јерусалим. Из Јерусалима, Сава оде у Александрију, где га патријарх дочека онако исто љубазно као и јерусалимски. Сава одатле оде те походи све манастире и пустињике, па се врати у Јерусалим, одакле оде у Вавилон, где га тамошњи султан врло одлично прими и устави у своме двору као најодличнијег госта. Одатле му султан дâ пратњу те пређе у Јегипат. Тамошњи га султан тако исто лепо дочека и да му пратњу до брда Синаја, и још му поклони индијских мириса и других скупоцених дарова. Ту су сами муслимани прилазили Сави к руци или к мантији, говорећи:

— Још овака хришћанина не видесмо: доиста је Божји човек, као што смо и чули.

Походивши и тамо сва места, толико помињана у Светом Писму старога завета, давши свуда богате прилоге за себе, за своје родитеље, и за брата Стефана, врати се у

Јерусалим. Ту се одмори неко време, па одслужи службу на гробу Христовом, на Васкрс, где се молио Богу за се и све своје у отаџбини. Одатле оде у Лавру Св. Саве Освећенога; ту се дуго разговарао с браћом, особито с игуманом Николом, о животу монашком.

Оставивши Јерусалим, Сава дође у Антиохију, и прошавши Јерменску, дође на сириско море. И ту се навезе пут Цариграда, али се у лађи тешко разболи које од умора а које од обичне морске болести. Ученици се његови уплаше да не умре.

— Тешко нама! рекну му они: — кад тебе не буде, нас ће или продати у ропство, или ће нас поклати и побацати у море ради овога блага које носимо.

— Не тужите, децо; не бојте се, одговори Сава: — Ништа вас неће снаћи од чега се бојите. И доиста се предигао он од те болести, и здраво стигао у Цариград.

И тако је том приликом прошао сву Сирију, Персију, Јегипат, свуда велике испоснике походећи, свуда даре дајући и благослове примајући. „Срце његово, веле његови биографи, било је изоштрено на сва дела Божја, а ум окриљен Божјом благодети. Прошао је као муња, и облетео као чела сабирајући свуда мед отачаству своме“.

Из Цариграда дође водом у *Несебар* (Mesembria, на Црном Мору), где га је очекивала пратња коју је пред њега изаслао пријатељ његов, цар загорски Асен II. С великом

почашћу одатле пропрате га Асенови људи до у *Трново*, где га дочека сам цар, и замоли да одседне у његовом топлом двору, пошто је била велика студен. Како је наскоро наступио празник Богојављење, Сава, по жељи цара и патријарха Јаћима, одслужи службу у очи Богојављења, освети воду, и окропи цара, и сав народ, па онда с патријаром руча у цара.

После тога, цар пође у лов у планину, а Саву замоли да остане у његову двору докле се год добро не одмори, и докле време не попусти.

— Зимње је време, владико свети, рече му цар: — остани у нас као у својој кући тамо до Васкрса; па кад буде топлије и лепше време, отићи ћеш и дома.

Осем гостовања у двору своме, цар још остави много новаца да се деле сиротињи која би долазила к Сави. Узевши благослов од Саве, цар оде весело у лов.

Но Сава се одмах за тим разболи, и, видећи да ће умрети, расположи које ће се ствари, мошти, и други дари, однети у Студеницу, а који у архијепископију. О томе напише он и писмо своме пријамнику *Арсенију*. Патријарх Јаћим упита га: да ли да јави цару за његову болест.

Сава га замоли да то не чини. Болест је ишла нагло. Око по ноћи између суботе и недеље 12 Јануара 1135 (а 14 Јануара стигао је глас у Србију), причести се, и, са свим мирно, лица тиха и весела, као да иде

међу своје давнашње пријатеље, рече: *Слава Богу за све!* зену, и испусти лаку своју душу....

У Трнову га сахране у цркви 40 мученика, на реци *Јантри.*

После неког времена, наследник Савин, архијепископ Арсеније, оде краљу Владиславу и рекне му:

— Није лепо ни пред Богом ни пред људма оставити у туђој земљи нашега оца и дарована нам Христом учитеља који је апостолима раван: он је небројне труде поднео за српску земљу; он је њу украсио црквама, краљевством, архијепископством, јепископима, и свима уредбама и законима православне вере. Срамота је да он ван свога отачаства, и ван престола цркве своје, борави вечни санак. Колико год снаге имаш, светли краљу, потруди се да га пренесеш у отаџбину.

Краљ Владислав прими ту молбу; одмах напише писмо тасту своме, и пошље посланика молећи да му допусти узети Савине мошти и пренети у отаџбину. Асен одговори да мошти не може дати. Владислав сад пошље многобројно посланство, и опет замоли да му да̑ мошти светитеља да их пренесе у отаџбину.

Цару је било толико жао растати се од Светитеља као кад би се морао растати са својим царством. Али опет упита своје бољаре шта да чини. Они му одговоре

да ни пошто не да, те Асен одбије и ову другу молбу.

Најпосле крене се сам краљ Владислав с многим одабраним владикама, игуманима, калуђерима, поповима и ђаконима. А пред собом пошље људе да јаве цару Асену за његов долазак, и уз то понесу много злата за патријарха и за цареве саветнике како би их приуготовили да се не противе, ако би их цар упитао: Хоће ли дати мошти Савине?

Асен Владислава прими врло љубазно и као зета и као српскога владаоца. Владислав чим присне, оде у цркву на Савин гроб, и ударајући челом раку светитеља, мољаше се овако:

— Оче свети, верујем да си с мојих грехова оставио отачаство своје; њих ради преминуо си ван земље своје, и њих ради сада срце царево неће да се смилује да ми те пусти. Али и ако сам ја недостојан син твој, опет ме не одбацуј од себе, оче: не остављај отачаства свога, за које си безбројне труде, муке, и болести претрпео; нити мене осуђуј на срам, боравећи и даље у земљи туђој!...

Тек после оваког плача и оваке молитве, краљ приступи к цару и замоли да пусти светитеља. И цар се тада одобровољи, и отпусти Савино тело да се носи у Србију.

Кад су раскопали гроб и отворили сандук, па видели још целокупно тело Савино,

онда је његов ученик, владика *Атанасије*, кроз плач овако запевао:

— Преосвећени, мили, слатки, божански Саво; с нама си обрекао бити до нестања света, богогласни Саво; ми, чеда твоја мила, имајући наду на те, ево радујемо се!

Владислав с моштима Савиним дође брзо к својој држави, а архијепископ Арсеније с многим народом изађе му у сретање, и тако га однесу и положе у манастиру Милешеви, у цркви спасовској, где му је краљ раније био припремио гроб.

После неког времена, извађено је Савино тело из гроба, и постављено у ћивот насред велике цркве, где је многи народ долазио да га види, и да му се поклони.

Ту, у Милешеви, у малену ћивоту своме, Свети је Сава почео нови живот свој, живот који могу имати само они који су за првога живота свога учинили народу врло многа и разноврсна добра. Што су се добра та одмицала дубље у прошлост, то се све више увећавао сјај њихов, то је све већма расло име Светитеља који је добра та учинио.

А доцније, кад је на српске земље ударило зло нада сва зла, кад су њима завладали Турци, онда је тек Свети Сава, „био српском народу срце које га је тешило и храбрило. У оној страшној ноћи, у којој су по српским земљама пировали крволоци и

вампири народа нашега, и која је трајала преко 130 година, Савин је манастир био као тврда морска кула светиља на којој се никад не гаси сјајни пламен који далеко у мрак баца своју светлост“.

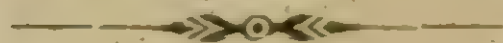
На крају 1593 и у почетку 1594 турску царевину сустизаше све несрећа за несрећом. Хришћанске војске беху продрле чак до Черне Воде; српске и бугарске чете беху испуниле Балкане, и опléниле Софију.

У Босанској Крајини, у Херцеговини, у Банату беху устанци већ букнули, а негде готови да букну. У Арбанији се спремао велики устанак народни.

Турска војска код Београда, под командом Синан-паше, потурченога Србина, нахођаше се као у средини каквога пламенога мора. Узалуд јој бејаше Санџак-шериф. Ваљало јој је других талисмана и других курбана...

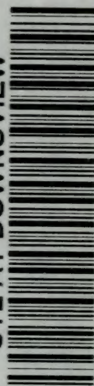
„Тада се Садрзман Синан, стари Србин из срца Старе Србије, о ком прича казује да је још као младо чобанче једним само нагласком своје свирајке доводио дивље псе да пред њиме пузе, — тада се, тај потурчењак каменога срца и гвоздене руке сети душевних покрета свога народа. Знао је он да је овај исти народ, који у том часу дивљом јарошћу, ватром, и сабљом затире све што је турско, јуче био, и сутра ће ићи, да смерно клања и сузе да рони пред ћивотом старог једног калуђера. Да ли само калуђера једног? Да, пред ћивотом архијепископа и

краљевића, и више од тога, великог човека, великог родољуба, свеца, просветитеља и учитеља, једном речју, речју која је боља од свих тих и која се ничим не може да замени. — пред ћивотом Светога Саве“. И Синан[1] заповеди да се тело Светога Саве донесе у Београд, и ту да се сажеже. И би донесено то свето тело и спаљено на Врачару, 27 Априла 1594.[2] Али је и то било узалуд. Српски је народ заборавио ону крв коју је пролио у устанку на крају XVI века, али не може да заборави ватру на Врачару. Онај стуб од пламена који је претворио у пепео светитељеве мошти вечан је споменик једноме народном устанку од године 1594“!

[1] Сам Синан није већ био у Београду кад је спаљивање извршено. Он је похитао био у Цариград новоме султану, који га је збацио с великога везирства.

[2] Где је то извршено, не зна се местимице. Неки малилулци који имају земље у Врачару око „Возаревићева крста“, говоре да је то било ту на месту „Црквишту“, и да је „ватра за спаљивање ложена од винове лозе“.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 10 01 12 021 2